

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך יח, תשכ"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מחיי המלים

כת. פרווה

ב"הצבי" מר"ח חשוון התרמ"ט, במדור "הספרות
ההלשון", בכותרת "מלה חדשה שהיא ישנה. פרווה, מציין
העורך:

בבית המקדש היתה לשכה אחת ששמה היה לשכת בית
הפרוה, ששם היו מולחים עורות קדשים (מדות פרק ה). והנה
עוד בימי חכמי התלמוד כבר נשכחה משמעת מלת פרווה, ועל
כן שאלו (יומא ל"ה). מאי פרווה?

ולאחר דיון במשמע השם מסכם הכותב:

אבל המחור בעיני הוא, כי פרווה הוא על שם העורות,
והיא שם קדמון (שיצא אולי משמוש הלשון בימי חכמי
התלמוד) לעור כל בהמה וחיה עם השער שעליו, וכמשמעו
בלשון ערבית. ועל כן יקראו בערבית פרווה לעור
הראש שבאדם. מזה הוא השם לכל עורות החיות מעבדים
בהשער לעשות בגד חם... וזכינו לענין הרחבת הלשון
לשם עברי לכל מיני עורות השער העשויים לעשות
בגדים חמים וכן לעצם הבגד, כמו בלשון ערבית.

כט. נואם

ב"האר" מי' שבט אתתכ"ד לחרבן (תרנ"ג), במדור
"תחית הלשון" כותב העורך:

לדברים שידבר איש לפני קהל עם לא נקבע עדין שם
 בלשוננו. עפ"י רוב ישתמשו הסופרים בהשם דרוש, ויש
 משתמשים בהשם מדבר, ואנו משתמשים בהשם מטא, אך
 כל אחד מהשמות האלה מיוחד לגון מיוחד שבמושג הזה,
 ומלה כללית לואת אין. וכן אין לנו שם מיוחד למי שיש
 לו הכשרון לדבר במליצה יפה לפני קהל עם, והוא מה
 שיקראו בלעז "אוראטור". והנה לפי דעתנו הפעל היתר
 מכון לזה הוא נאם, ויען השם נאום התיחד כבר לענין אחד.
 על כן דעתנו נוטה לבנות שם ^{מנאם} מנאם, ובעל הכשרון לזה
 הוא נואם...

ל. כובע

ב"הארץ" לזאב יעבץ, חלק שני, ירושלים תרנ"א.

הובאה ההצעה:

כובע מיטצע

והערת העורך:

רבים אמרו להחליט כי כובע אינו אלא כסוי הראש
 המוכן למלחמה יען כי כה הוא נזכר תמיד במקרא. ואין
 הדבר כן, כי בדברי רבותינו נחשב בתוך בגדי כל אדם
 (שבת ק"ב).

לא. מחרתיים

ב"הארץ" לזאב יעבץ, חלק שני, ירושלים תרנ"א.

הובאה ההצעה:

מחרתיים — איבערמארגן

והערת העורך :

„אמר להן : יש לי לחרוש היום ומחר, אבל המתינו לי עד שאחרוש ולמחרתם נלך ביתד“ (מדרש תילים מזמור י"ב).

לב. אדיש, אדישות

במאמר „ההגדלה וההקטנה בלשוננו“, שנתפרסם ב„האור“ מיום כ' כסלו אתתכ"ד לחורבן (תרנ"ג), בפרק ב', „ההקטנה“, בסופו, כותב העורך :

המושג שיתרגם אותו הצרפתי „אינדיפרנט“ והגרמני במלת „גליכגילטיק“, והוא ההפך מן „אכפת“, לאמר אדם ששום דבר לא אכפת לו, אי אפשר לתרגם בעברית באחת המלות הידועות והמפרסמות. ומה קשה לסופר ולמדבר עברית לצאת בלי מלה מכונת להמושג הזה ! והנה יש מלה הקרובה להמשמעת הזאת בתלמוד, והיא אדש או נדש : טוביה לדרשמע ואדיש חלפיה בישתא מאה (אשרי השומע ואודש, לאמר ולא אכפת לו, תחלפנה עליו מאה רעות). וכן : סבא סבא, אכול ואדיש : זקן אכול ולא יכפת לך דבר. ונעשה מזה שם תאר אדיש על משקל חסיד נדיב ושם המקרה אדישות על משקל נדיבות, חסידות.

לג. אורח

ב„פרי הארץ, יצא לאור בידי זאב יעבץ, חלק ראשון, ווארשא תרנ"ב“, במאמר „מעקשים למישור“ מאת „המוציא“, בע' 14 :

...ולדברי הימים מסדרים ומבקרים כהלכתם, לדעת אורח ולרגש ארץ מולדת לכל פרטיה...

בהערה לדעת אורח כותב העורך: בירגערזין.
בסמוך לכך ב"האור" מט"ו בסיוון תרנ"ב מזכיר העורך
מלה זו במרכאות:

"האורח" מצפת, במכתב גדול שלא יכולנו לפרסמו...
מתאונן הרבה על לשכת ב"ב בצפת...

לה. תרגיל

בסיפור "בשנת שתים וששים לחרבן" ב"האור" מיום
"לחודש אדר ב' אתתכ"ב לחורבן (תרנ"א) הובא המשפט
... ויתמכר בכל הות נפשו לתרגיל נשק...

ובהערה למלת תרגיל:

שם להתרגלות באיזה דבר, איקזירסיס בלעז.

לה. כעך

ב"מירושלים, ספר כולל ידיעות מארץ ישראל, מאת
זאב יעבץ בירושלים, ווארשא תרג"ב", בפרק "פרט":
פֶּעַךְ (ברכות מ"ב) קרענגל, בייגל.

ובהערה:

העריבים קוראים בשם כעך, הנזכר פעמים אחדות בתלמוד,
למין המאפה המתורגם בזה העשוי כטבעת.

לה. מעדר

במאמר "סקירה על עבודת השנה במושבנות" בחתימת
"אחד המבקשים אור בציון", שנתפרסם ב"האור" מכ"ז
סיון אתתכ"ב לחורבן (תרנ"א) נאמר:

ויתחכמו הנוטעים וינסו לעדור במעדור בראשונה כשלשים

סנתימטר בעמק ואח"כ כארבעים, כחמשים ועתה עודדים עד
ששים סנתימטר...

ובהערה למלת מעדר:

המעדר הוא ברזל מרדד, כתבנית חצי עגול רקוע, ויש
כפח מרבע רחבו כשלשים סנתימטר וטבעת יוצאת מצד אחד
כעין און, ובה יקבע הניצב של עץ, אורכו כמתר. הצרפתים
קוראים לו Pioche וכן בערבית "מעדור".

לז. תערוכה

ב"לשוננו לעם" קעא—קעב ציינתי, כי המלה תערוכה
הומצאה בעיתונות הארץ-ישראלית מספר חדשים לפני פתיחת
התערוכה הגדולה בשיקאגו (לרגל מלאות 400 שנה לגילוי
אמריקה) במאי 1893.

להשלמה נוסיף: ב"האור" מיום ח' אלול אלף ותתכ"ג
לחורבן (תרנ"ב, 1892) נתפרסמה לראשונה במדור "תחית
הלשון" הצעת המלה תערוכה¹.

נציע בזה לפני סופרינו שני שמות חדשים לשני מושגים
נצרכים מאד. א) לעריכת מעשי חרשת ומסחר ותבואת האדמה
קראו סופרינו לפני "שער המצבה", ויש סופרים "אדוקים"
המשתמשים בשם הנפלא הזה גם עתה. אך מעת שהתחלנו
אנו להשתמש למושג הזה בשם מערכה התחילו רבים להשתמש

1. אני מודה למר ד' טלשיר על מכתבו ותגובתו על
רשימותיי ועל שהפניי למקום זה.

בו. אבל, השם מערכה משתף לכמה מושגים, וע"כ טוב לקבוע משקל מיוחד מהשרש הזה בעצמו להמושג הנזכר, ולפי דעתנו היתר נאה לזה הוא משקל תפעולה : תערוכה. ונאמר : התערוכה הכללית של פריש, של שיקאגו ...

(בהמשך מאמרו מציע העורך את המלה עמיד ל"ריפריזונטן" וכן את המלה להם ל"אינספירציון").

לח. ג מישות

ב"הצבי" מכ"ו שבט אתתכ"ח לחרבן (תרנ"ז, 1897) מעיר העורך, אליעזר בן-יהודה, בהתפלמסו עם ה"מטהרים" בלשון:

יהיו להם איפוא סופרינו בחו"ל שאינם משתמשים בלשון עברית אלא לכתובת מאמרים, מטהרים כבכל אות נפשם ואנו נכיר להם טובה ונאמר להם חן חן, כי ישמרו טהרת הלשון ובזעת אפם ייגעו להגות רק בהמלים הנמצאות את כל רעיונותיהם ומחשבותיהם. בזה יתנו ללשונונו סוף סוף גמישות (מחילה מכבוד המטהרים, אך לא יכולנו למצא למושג הזה מלה אחרת, אלא זו, מפעל גמש בתלמוד גדולה.